

מערכת לימוד משלימה לחינוך החרדי - סוגיית הנשים

מעין שחף

מאמרים רבים נכתבו על שאלת לימודי החול בחינוך החרדי, אך פתרון אמתי לנושא איננו נראה באופק. לכול ברור כי המספרים המפחידים בעניין תלמידי כיתה א' דהיום, העתידים לצאת בגיל 18 ללא שום הכשרה ממשית לחיים בוגרים במדינה מערבית, ישפיעו עמוקות על עתידה של מדינת ישראל. ברוב המקרים עוסקים בלימודי הגברים, מכיוון שלימודי הישיבה אינם משאירים כלל מקום ללימודי חול. אך מקומם של לימודי הנשים נפקד מן השיח, ולמרות ששם הקושי מועט יותר, עדיין אין הן זוכות למסלולים שיסייעו להן לממש את הפוטנציאל שלהן, והן נותרות חלק מסטטיסטיקת העוני ולימודים כלליים מוגבלים. מאמר זה יעסוק במערכת לימוד משלימה שאנו ממליצים להקים לטובת הבנות החרדיות.

המצב הקיים - מסגרת תיכונית כן, בגרות לא

הבנות החרדיות מסיימות בית ספר יסודי ועולות בכיתה ח' לבית ספר על-יסודי המקביל לחטיבת הביניים ולתיכון. לאחר מכן, כמעט כולן ממשיכות בגיל 18 לשנתיים נוספות בסמינר ("יג-י"ד), רובן לצורך הכשרה בהוראה; חלק מהסמינרים מציעים גם מסלולים אחרים. למרות שבאופן רשמי רק השנתיים האחרונות הן במסגרת סמינר, המסגרת כולה, החל מכיתה ח', קרויה בפיהן סמינר.

בתיכון נלמדים לימודי קודש לצד לימודי החול. לימודי הקודש כוללים שיעורי תנ"ך הנלמד על-פי מפרשים מסורתיים שונים, לימודי יהדות, דינים והלכות. תפקידם של לימודי הקודש הוא לחנך לחיים נכונים מכל הבחינות מנקודת ראות חרדית – בתחום האישי, המשפחתי והחברתי. למרות משקלם הרב של לימודי הקודש, לימודי החול תופסים מקום נכבד במערכת השעות במסגרת זו. בשונה מהישיבה לגברים, שם לימודי הקודש הם המהות היחידה של המסגרת, מסגרות החינוך לבנות הן בעלות אופי מעשי יותר ומכינות את הבנות לחיי האישה החרדית – ואלו כוללים גם עבודה.

לימודי החול נמשכים מכיתה ח' ועד י"ב וכוללים מתמטיקה, אנגלית, עברית (לשון), הבעה ודקדוק), היסטוריה (תולדות העמים ותולדות ישראל), ספרות, טבע וגאוגרפיה. במהלך תקופה זו הבנות רוכשות לצד הידע הנלמד גם הרגלי למידה בכיתה ובבית, הכנה למבחנים ולמעשה

מעין שחף הוא מנכ"ל ומייסד חברת 'שביל הזהב', העוסקת בפיתוח מסגרות הכשרה לגברים, נשים ובני נוער במגזר החרדי. חברת 'שביל הזהב' מפעילה את פרויקט 'בגרות חרדית' לנשים בירושלים, בני ברק ובית שמש.
info.shvil@gmail.com

את היכולת לגשת ליבגרויות' בכל המקצועות. אולם רובן לא ניגשות לבחינות בגרות. כ-4,500 בנות חרדיות נבחנות מדי שנה בבחינות של מכון הנרייטה סאלד, לפי הסדר הקיים זה שנים רבות. בפריפריה החרדית קיימות אמנם מסגרות המגישות לבגרויות (הסמינרים בחיפה, רחובות, נתניה, פי"ת ועוד), אך אלו שבשתי הערים הגדולות (ירושלים ובני ברק) ובערים החרדיות (בית"ר, מודיעין עילית ואלעד) אינן פועלות כך.

ישנם הסברים רבים לתופעה, אך רק סיבה אמתית אחת שבגינה הסמינרים לא מגישים את הבנות לבגרויות ביי"א וביי"ב: החשש – המוצדק מבחינתם של ראשי המערכת – מפני 'בריחתן' של הבנות לאוניברסיטאות בעזרת תעודת הבגרות, במקום שימשיכו במסלול המוכר והידוע של יי"ג-יי"ד עם תעודת הוראה.

ניתן להבין את החשש. רוב הבנות מסיימות את כיתה י"ב כרווקות, ומסגרת של מכללה או אוניברסיטה שבה רוב חילוני, כיתות מעורבות והווי סטודנטיאלי הן מעבר חד ומסוכן לבנות שעמדו עד כה בתקנון הצניעות הנוקשה של 'בית יעקב'.

היש סיבה להמשך המצב?

אולם דאגה זו אמורה הייתה להיות נחלת העבר. כיום ישנן מסגרות רבות המציעות מסלול אקדמי לחרדים. מבח"ר בבני ברק והמכללה החרדית בירושלים מציעים תואר אוניברסיטאי בעל רמה ותעודה זהה לאלו הניתנות באוניברסיטאות עצמן. בית הספר הגבוה לטכנולוגיה על כל שלוחותיו מציע אף תארים שונים בהנדסה לצד תארי B.A במסגרת חרדית. בנוסף, מכללות ואוניברסיטאות רבות משיקות בשנים האחרונות קמפוסים חרדיים: החל מהמרכז האקדמי אונו הוותיק בתחום וכלה במכללת הדסה, האוניברסיטה העברית, הטכניון, בצלאל ועוד – זאת בחסות תוכנית טרכטנברג להקמת מסגרות חרדיות בחסותן של המכללות והאוניברסיטאות הגדולות. נפתחים יותר ויותר מסלולים אקדמיים המיועדים לאוכלוסייה החרדית. חשוב לציין שהבנות עצמן מעדיפות ללכת למסגרת חרדית, מסיבות רבות.

על כן, הדאגה בדבר 'בריחה' למסגרות שאינן מתאימות לבנות כבר אינה כיום במקומה, וההחלטה לא לגשת לבגרויות נותרה בתוקפה מכוח האינרציה בלבד ומחמת החשש מפני הלא-מוכר שכה מאפיין את המוסדות החרדיים.

מאחר שהדאגה של ראשי המערכת החרדית מגובה גם בחששות בעלי אופי כלכלי – נחיתות של מסלול ההתמחות בסמינר מבחינתן של הנערות שכבר השלימו בגרות – לא נראה כי ניתן לשכנע את הסמינרים להגיש לבגרויות. למעשה, אין בכך צורך. תפיסת העולם המתהווה ביחסים בין מדינת ישראל לעולם החרדי משתנה בשנים האחרונות. בעקבות תהליכים חברתיים, כלכליים וטכנולוגיים המתרחשים בעשור האחרון בחברה החרדית, את המתווה להשתלבותה של השכבה החרדית הצעירה קובעת שכבה זו עצמה.

הממסד הרבני מעדיף שלא להתוות קו ברור בנושאים מסוימים, ובעקבות זאת ניתן חופש

בחירה פרטני לציבור החרדי (במקרה שלנו – להורים לצד הבנות). ציבור זו נושא עמו מערך של ערכים המגביל את אפשרויות הבחירה שלו (בעיית כיתות מעורבות בנים ובנות, בעיית מורות בכיתת גברים). המגבלה השנייה היא היצע האפשרויות הקיים בשטח. בימים אלו נראה כי הביקוש למסגרות הכשרה חרדיות גובר משמעותית על ההיצע. מדינה החפצה בשילוב גובר במסגרות הכשרה מסוג זה, מוכרחה להנגיש ולפתח אותן לאוכלוסייה החרדית. הצעד הראשון הוא הנגשה, פתיחת האפשרות הביורוקרטית להשתתפות במסגרת; הצעד השני הוא פיתוח המסגרת עצמה.

צעד ענק שעשה משרד החינוך

במארכ 2012 נקט משרד החינוך באחד מצעדי המדיניות המשמעותיים ביותר בשנים האחרונות – הכרה ב'תעודת סאלד'. הפרסום על כך התנוסס בכותרות העיתונות באותו היום, אך לא עורר דיון ציבורי בנושא. זה המקום, אם כן, להבהיר את המשמעויות הנגזרות מצעד זה. תעודת סאלד (מבחני החוץ או 'חוצים' בפי הבנות) כוללת שני מבחני חוץ בהיסטוריה (תולדות ישראל ותולדות העמים), מבחני חוץ בדקדוק והבעה, מבחן אחד באנגלית ואחד במתמטיקה. ההכרה בתעודה הניבה 2 יחידות לימוד בהיסטוריה, 2 יח"ל בעברית, 3 יח"ל באנגלית ו-2 במתמטיקה.

בטרם ההכרה בתעודה זו, כל בוגרת תיכון חרדי שביקשה להשלים בגרות מלאה נאלצה להשלים את כל המקצועות, למרות שלמדה ונבחנה בחלק מהם. בעקבות זאת, בוגרות מעטות בחרו בכך, מסיבות מובנות. אולם כעת, בעקבות ההכרה, כל בוגרת מחזיקה באמתחתה 12 שנות לימוד, יכולת למידה בכיתה ובבית, בסיס רחב בכל המקצועות ובנוסף 9 יח"ל ושלושה מקצועות שבהן היא אינה צריכה להיבחן (במתמטיקה נדרשת יח"ל נוספת כתנאי לבגרות). התוצאה – נפתחה בפניה האפשרות להשלמת בגרויות בשנה לימוד אחת בלבד.

השלכות הצעד על החלופות העומדות בפני הבנות

אך לא הכול ורוד... מדיניות זו אמנם קידמה משמעותית את בוגרות הסמינרים החרדיים, אך העמידה בפניהן שתי חלופות בעייתיות. האפשרות האחת היא ניסיון להשלים את כל הבגרויות לבד במשך שנה אחת. הבוגרות נדרשות להשלים לפחות יח"ל אחת במתמטיקה, 3 יח"ל בתנ"ך, 2 בספרות או 3 ביהדות, 2 באזרחות, 3 במקצוע בחירה אחד ו-4-5 במקצוע מוגבר. חלקן מבקשות להשלים גם 4 יח"ל במתמטיקה ובאנגלית (תוך ויתור על הנקודות שהוכרו ממבחני החוץ במקצועות אלו). כזכור, למקצועות הקשים נדרשים מספר רב של חודשים, ובחינות הבגרות במסלול החרדי (תנ"ך, יהדות/ספרות ואזרחות) מתקיימות במועד הקיץ בלבד. כך שהן נאלצות להיבחן בכל הבחינות במקביל.

לכול ברור כי רוב הבוגרות לא יצליחו ללמוד לבד את כל החומר בצורה מיטבית, יתקשו לפרוס את משך הלימוד על שנת לימודים, ובוודאי יתקשו לעבור מספר בחינות במועד אחד או שניים. אלו שכן יצליחו בכך, בוודאי לא ימצו את הפוטנציאל הטמון בהן ויתקשו להגיע לממוצעים הנדרשים לקבלה למוסדות האקדמיים החרדיים השונים. לדוגמה, תנאי הקבלה לחוגים השונים במכללה החרדית בירושלים הוא ממוצע בגרויות הגבוה מ-85, כאשר חלק מהחוגים דורשים ממוצע 90, וחלקם אף דורשים 4 יח"ל באנגלית או במתמטיקה.

אין מדובר בוויכוח תאורטי. ב-31.10.12 נרשם עומס רב בשלוחת אגף הבחינות ברח' כנפי נשרים בירושלים – זהו היום האחרון לפתיחת תיק אקסטרני מאז הכיר משרד החינוך במבחני החוץ. בנות ונשים חרדיות רבות, רובן בנות 18-22, ממהרות להירשם ולהיבחן לבד במועדי החורף והקיץ הקרובים. כולן בטוחות שיצליחו להתקבל בתום שנה זו לאחת המכללות החרדיות. לכל אחת מהן יש חברה/אחות/דודה שנרשמה פעם לבגרויות וסיימה אותן צ'יק-צ'ק בחודשיים-שלושה. הן יודעות מעט מאוד על המקצועות, הספרים או שעות הלימוד הנדרשות. מיותר לציין כי הוריהן של רובן לא יוכלו לעמוד בתשלומים למורות פרטיות לתמיכה בלימוד המקצועות שנזכרו לעיל.

להערכת גורמי מקצוע שונים, רק אחוז קטן מהן יעמדו ביעד ויצליחו להגיע לממוצעים הנדרשים בתום שנה זו. הרוב הגדול יבינו שהשלמת בגרות רחבה כל כך (בוודאי כאשר היא כוללת 4 יח"ל במתמטיקה ובאנגלית) כמעט אינה אפשרית ללא עזרת מורים.

זה מביא אותנו לאפשרות השנייה. בישראל קיימים אינספור מכונים ומסגרות להשלמת בגרויות, החל מהחברות הגדולות המוכרות לכולנו, מכוני השלמת הבגרויות המצויים בכל עיר גדולה, ועד למסגרות קטנות חד כיתתיות שפורחות לאחורונה, חלקן בשיתוף פעולה עם בתי ספר בכל רחבי הארץ. אך דבר אחד משותף לכל המסגרות הללו – כולן כוללות כיתות מעורבות. אין שום סיכוי שאב חרדי יאפשר לבתו שזה עתה סיימה סמינר (או י"ד כיתות בסמינר) לדרוך בכיתה שכזו. אלו שיסיכמו לכך, אינם נחשבים לחרדים בעיני קהילתם. אין מדובר רק בהפרדה בין גברים ונשים אלא גם בהיעדר מורות חרדיות (בדומה למורות המוכרות לבנות מבית הספר), היעדר סביבה מתאימה לצעירה חרדית (רובן אינן נשואות) כל הכיתות של המכונים ממוקמות באזורים חילוניים. מלבד זאת, ישנן בעיות של היעדר מידע בדבר היכולות האקדמיות שהבנות מביאות איתן מהסמינר, היעדר יכולת לתמרץ אותן להשקיע בכיתה ובבית וחוסר יכולת של הגופים הקיימים להציע קורסי השלמת בגרות לציבור החרדי.

אולם חוסר ההתאמה המשמעותי ביותר מבחינתו של הציבור הזה הוא המחיר. השלמת בגרות בסדר גודל מן הסוג הנזכר עשויה להגיע ל-20,000 ש"ח. כמעט שאין הורים חרדים שיוכלו לממן עלות כזאת.

על כן, למרות הצעד הענק שביצע משרד החינוך, עומדות הבנות בפני שתי חלופות גרועות מבחינתן: כיתה מעורבת – שאליה הן לא יגיעו בכל מקרה – או לימוד עצמי בבית לבד אשר ככל הנראה לא יביא אותן אל היעד המיוחל.

הצעד המשלים – פתרון מלא ל- 50% מהאוכלוסייה החרדית

לטענתי, ישנה אופציה שלישית: ניתן לייסד מסגרות לימוד לבנות חרדיות; מסגרות שבהן כל המורות חרדיות, כל בנות הכיתה חרדיות, והסביבה מתאימה. מדובר בכיתות הממוקמות באזורים חרדיים ובתוכנית לימוד לבגרות במסלול חרדי הלוקחת בחשבון את היכולות של קבוצה ספציפית זו.

מדובר במסגרת שמשוגלת להניע את הבנות להשקעה בכיתה ובבית, ואף יודעת לשכנע את הציבור החרדי בלגיטימיות שלה, עובדה שתאפשר לחלק ניכר מאותן 4,500 בנות כל מחזור שסיימו מבחני סאלד – להירשם מיד אחר כך לבגרויות. והחשוב מכול – זו תהיה תוכנית בימחיר חרדי, תוכנית שווה לכל כיס חרדי.

כדי שמסגרת שכזאת תהפוך לגיטימית והסמינרים הגדולים לא יאסרו על ההשתתפות בה (מסיבות רבות, בהן כלכליות), אֵל לה להיראות כתוכנית רשמית של משרד החינוך. תוכנית כזאת תיתפס כניסיון מצד משרד החינוך לחתור בגסות להשפעה על החינוך החרדי. בחוגי החרדים עלולים להציג אותה כניסיון כפייה מצד הממסד החילוני. בעקבות שלילת הלגיטימיות מצד הסמינרים, אף הורה חרדי לא ישלח את בתו למסגרת כזאת, מכיוון שההשלכות החברתיות עליו ועל משפחתו יהיו קשות.

אך ניתן לפעול בדרך אחרת, בתבונה: להציג את הפרויקט כמגיע מתוך המגזר החרדי עצמו, כפועל ברשות ובסמכות רק במקומות שיידרש לכך וכמשרת רק את הבנות שיזדקקו לו. כאשר יבקשו הורים שמשלמים בכל חודש לסמינר, ובמקביל למסגרת להשלמת בגרויות, להיעזר במשרד החינוך, לא יקום גוף או אדם שיוכל לשלול את הלגיטימיות של מעשה זה.

רק כך יוכל דווקא משרד החינוך להשתלב בזהירות, בהדרגתיות ובתבונה במערך הלימודים החרדי. כך יחל לראשונה ביצירת מערכת לימוד משלימה לחינוך החרדי המסורתי.

פעילות שכבר נעשית וזקוקה להרחבה ולשיתוף פעולה ציבורי

ניסוי שכזה נערך בשנה שעברה. בכיתה קטנה בירושלים למדו 26 צעירות חרדיות בנות 18-22, מכל זרמי היהדות החרדית. הן הגיעו בשעות הערב ולמדו מתמטיקה, אנגלית, אזרחות ואת שאר מקצועות הבגרות. כל המורות היו חרדיות בעלות ניסיון רב-שנים בהגשה לבגרויות, וכך גם המנהלת. הכיתה הייתה ממוקמת באזור חרדי, בסמוך לסמינר גדול. הבנות קיבלו את כל הכלים הנדרשים לצורך ההצלחה בבחינות. איכות ההוראה, מעקב פדגוגי שוטף אחרי כל אחת מהבנות ובקרת התקדמות היו תנאי יסוד לתוכנית. בנוסף, הצוות למד בהתמדה את היכולות, הקשיים והמגבלות שלהן, בכדי שיוכל להמשיך ולשפר את מיצוי היכולות במגבלות הקיימות.

בתום השנה ניגשו התלמידות למבחני הבגרות וזכו בתעודות בגרות מלאות עם הממוצעים הגבוהים ביותר, שאפשרו להן כניסה למוסדות הלימוד האקדמיים המתאימים בדרך למימוש הפוטנציאל הרב הטמון בהן. בנות שילמדו במסגרת שאנחנו מציעים יגיעו להישגים גבוהים כאלה ביתר ודאות מאשר בנות הנרשמות לבחינות בגרות באופן עצמאי.

כבר היום יש ביקושים להרחבת התוכנית. אך ההבדל העצום בין כיתות ספורות לבין 4,500 תלמידות בשנה טמון במחיר וביכולת ההפעלה. רק גוף גדול כמו משרד החינוך מסוגל להרים מערך לימודי כה נרחב, שיש בכוחו לקלוט 4,500 תלמידות מדי שנה. בנוסף, מעורבות של משרד החינוך תאפשר להנמיך את המחיר להורים לכה השווה לכל כיס חרדי.

אם כן, יש פתרון ראלי ל-50% מבעיית הלימודים הכלליים בחינוך החרדי. הפתרון אינו מסובך כלל, ניתן להפעילו בטווח הזמן המידי, ועלותו נמוכה ביחס לפרויקטים ציבוריים אחרים. פתרון זה מונח לפתחם של מקבלי ההחלטות וראשי האגפים במשרד החינוך. אם רק ירצו, יוכלו להשפיע בצורה משמעותית על הכיוון שאליו צועדת מדינת ישראל בעשורים הקרובים.